

KRISTOLOŠKI HIMAN Fil 2, 6-11

(egzegetske bilješke)

Dr Jerko FUČAK

Ovih nekoliko redaka od najstarijih su vremena do danas ne samo pravi **crux interpretum** nego i borbena **arena theologorum**. Bilo je novijih tumača koji su u njemu vidjeli sad aluziju na grčke ili rimske heroje (Ehrhardt, Knox, Bornhäuser), sad ovisnost o iranskim principima dobra i zla (Lohmeyer); sad tragove gnosticizma (Guignebert, Dibelius, Jervell, Käsemann), sad opet ideje marcionitskog podrijetla (Barniko).¹ Današnja egzegeza međutim ide drugim putem: pravim i prvenstvenim literarnim i idejnim izvorom NZ-a smatra spise SZ-a. Jer, SZ po ekonomiji je Božjoj pripravljaio i ljude, i događaje, i otajstva, i mentalitet, a preko LXX, i rječnik NZ-a. Iz toga izvora htjeli bismo ovdje usmjeriti nekoliko zraka svjetla na ovaj nadasve težak tekst Poslanice Filipljanima. Nakana nam je dati najkraći pregled dosadašnjih istraživanja na tom području i sažetak nekih rezultata tih istraživanja.

Poglaviti starozavjetni izvori za tumačenje našeg teksta jesu: pjesme o Sluzi Jahvinu (osobito posljednja: Iz 52,13 — 53,12), izvještaji Knjige Postanka o padu Adamovu, te Danielove vizije o Sinu čovječjemu.

Iz 52,13 — 53,12

Na temelju ideja i riječi ove i ostalih pjesama o Sluzi Jahvinu postaje nam jasniji izričaj **heautòn ekénosen** (r. 7). Danas se gotovo svi tumači slažu da Pavao tim riječima aludira na Iz 53,12b gdje se veli da je Sluga Jahvin predao, ispraznio, izlio, položio, žrtvovao »dušu« svoju na smrt — **he^{er}rah lammavet nafšô**. Hebrejski glagol **arah** i u pielu i u hifilu (ovdje je hifil) znači razgoliti, isprazniti, izliti. LXX ga redovito prevodi glagolom **ekkenoûn** koji se po smislu ne razlikuje od **kenoûn** koji upotrebljava Pavao. A »duša« je — to je općenito poznato — u najviše slučajeva samo osobna zamjenica. Tako je u Fil 2,7 Pavao doslovno prenio riječi i smisao Iz 53,12b te ispravio prijevod LXX koja ima **paredóthe eîs thánaton he psykhè autoû, predao je na smrt dušu svoju**.

Iz toga je pak neposredno jasno da Pavao nema na pameti Utjelovljenje Sina Božjega, nego ponižavajući tijekom njegova zemaljskog života

1. Opširnije o tom v. FEUILLET A., *L'hymne christologique de l'Épître aux Philippiens* : RB 72 (1965), 355, n. 3. Iz te rasparve uzimamo i poglavite misli za ovaj članak.

koji završava najvećim poniženjem — **smrću na križu**. On ne suprotstavlja Krista Boga Kristu čovjeku nego samo kaže da je on svoje stanje slavnog **Kyrios-a** zamijenio stanjem poniženog **doûlos-a**.

I ta riječ — **doûlos** — nedvojbeno podsjeća na pjesme o **Sluzi Jahvinu**, **ĉebed Jahveh**. Istina **ĉebed** prevodi LXX (a tako i Dj 3,13,26; 4,27,30) najčešće s **país**, ali u 49,3,5 i s **doûlos** i **douleúein** u 53,11. Možda je to znak da Fil. 2,7, komu treba baš suprotnost **Kyrios** — **doûlos**, ovisi izravno o hebrejskom tekstu, ili pak o nekom prijevodu koji je, kao Akvila, **ĉebed** prevodio s **doûlos**.

Spomenimo samo — ne ulazeći u podrobnju analizu — druge najvažnije idejne i rječničke sličnosti između Fil 2,6-11 i pjesama o sluzi Jahvinu: **Ponizi** sam sebe (r. 8) upadno podsjeća na Iz 53,4,5; **do smrti** upućuje nedvojbeno na Iz 53,8,10 (**na križu** očita je Pavlova prilagodba, tumačenja); **zato** ga Bog **preuzvisi** prilično je jasna aluzija na Iz 53,12a. **Zato** će mu mnoštvo dati u baštinu, a tako i na 52,15: ... tako će on mnoge zadiviti narode; da se na Ime **prigne svako koljeno ... te svaki jezik ispovjedi** (r. 10-11) doslovni je citat Iz 45,23; a **na slavu Boga Oca** (r. 11) dosta je jasan odjek Iz 49,7.

Pad Adamov

Tema o Sluzi Jahvinu i tema o Adamu često su povezane u židovskoj tradiciji. I Pavao ih je, po svemu izgleda, spojio u Fil 2,6-11.

Tumačiteljima je mnogo posla uvijek zadavao izričaj: **oukh harpagnôn hegêsato to einai isa Theo, allà heautôn ekénosen** (r. 6). U njemu ima mnogo problema. Ponajprije: što znači riječ **harpagnôs**? Prema dočetu **-mos** trebalo bi da ima značenje glagolske imenice: grabljenje, otimanje. Tako bi značenje fraze bilo: Krist ... nije smatrao da je grabljenje, otimanje, plijen to što je jednak Bogu (to mu je s pravom pripadalo), pa se toga ipak odrekao. Takva bi međutim tvrdnja u Pavla, u ovom kontekstu napose, bila jedinstvena i posve neobična. Zato je mnogo vjerojatnije da riječ **harpagnôs** ovdje ima isti smisao kao i **hárpagma**: ugrabljena, oteta stvar, plijen. Tada je značenje izričaja: Krist ... nije pokušao zadržati svoje dostojanstvo, kao što se uporno i sebično zadržava plijen, nego je sam sebe toga dostojanstva lišio, ispraznio, sebe ponizio. Da suprotnost bude jasnija, predlažemo prijevod: ... nije se kao **plijena** držao ... nego je sebe **opljenio**.

Ali zašto to dvostruko (antitetički paralelizam!) naglašavanje da se Krist nije uporno držao svoje jednakosti s Bogom koju je s pravom posjedovao? Vjerojatno zato jer Pavao ima na pameti nekoga koji se baš za tom jednakošću bespravno polakomio. On vjerojatno ovdje misli na Adama komu je Zavodnik obećao: **ésethe hos theoi** — bit ćete kao Bog (ili: bogovi, kako se već protumači **'elohim** na ovome mjestu, Post 3,5,22).²

To nam, ako je ispravno, pomaže riješiti još jednu teškoću: smisao sintagme **en morphe Theoû hypárkhon**.

2. Neki ovaj tekst dovode u vezu sa sličnom Sotoninom težnjom. Drugi opet misle da je izričaj **ĉinai isa Theô** u prorocima već ustaljen izraz za svako apsolutiziranje vlasti. Takav bi slučaj bio s kraljevima u Iz 47,8; Ez 28, 1-10, i posve sličan u Iz 14, 14.

Morphe u običnom, redovitom grčkom govoru znači: pojavnost, sliku, lik, aspekt. U filozofskom pak rječniku izražava specifični karakter bitka, formu kao sunačelo bitka. Tako su tu riječ shvatili neki Oci pa su je uzimali u smislu riječi **ousia**, narav. Ovo je tehničko značenje danas posve napušteno. Odveć je specifično i rijetko a da bi ga Pavao mogao upotrijebiti, odveć je daleko od njegovih priprostih slušatelja.

LXX tom riječju prevodi hebrejski termin **tēmúnah** ili **tabnit**, slika, lik, lice (Br 12,8; Pnz 4,12-15; Ps 17,15; Job 4,16; Iz 54,13). Cijeli kontekst, napose particip **hypárkhon**, sugerira da Pavao pod tim pojmom razumije nešto stabilno, jedno stanje koje je trajno, koje je Krist imao i prije poniženja i koje mu je nakon poniženja ostalo, ali ga se dobrovoljno odrekao. U svakom je slučaju to nešto stabilnije, Kristu svojstvenije, »nutarnije« nego **skhema** koje je mjesto toga uzeo. Ali u Pavlu je veoma zanimljivo, i za naš tekst važno, još nešto: **morphe** je u njega po smislu veoma blizu riječi **eikon**, slika. Prema Rim 8,29 Bog nas je predodredio **symmorphous tes elkónos tou Hyioú autoú**, da budemo supriličeni slici Sina njegova, istoga »lika« s njim. U 2 Kor 3,18 čitamo: **ten auten eikóna metamorphoúmetha**, preobražavamo se u tu istu sliku. Do istog zaključka dolazimo ako tekstovi u kojima apostol veli da nosi »sliku« (eikóna) Krista (1 Kor 15,49; Rim 8,29) usporedimo s onima u kojima kaže da je Krist »lik« (**morphe**) kršćana (Gal 4,19; Fil 3,10).

U tom su smislu i neki Oci tumačili riječ **morphe**, kao adekvat za **eikon**, sliku. Arijanici su na temelju promatranog teksta s takvim značenjem nijekali Kristovo božanstvo. To je sigurno usmjerilo pažnju pravovjernih teologa na filozofsko značenje riječi — narav — kako smo je mi još danas skloni prevesti (tako je prevedena i u našoj Bibliji »Stvarnosti« 1968). Na temelju sličnosti **morphe** — **eikon**, a tako i cijelog konteksta naše perikope, možemo zaključiti da ovdje nije riječ o Kristovoj naravi u teološkom smislu. Pavao ovdje ne sfavlja Krista u odnos s Ocem (barem ne izravno), nego u neki odnos s Adamom: kao što je Adam stvoren »na sliku Božju« (Post 1,26), tako je Krist (od) uvijek bio, jest i ostaje (**hypárkhon**) »slika Božja« (**morphe** — **homoíoma** u Fil odgovara binomiju **eikon** — **homoíosis** u Post). Krist dakle nije prikazan toliko kao **po naravi Bog**, koliko kao **novi Adam**. Adam koji je uvijek zadržao i po svom poniženju vraća nama pravu sliku Božju koju je prvi Adam izgubio. A to je, bez sumnje, omiljela tema Pavlova (usp. osobito Rim 5).

Sin čovječji

Za grčki jezik je posve čudna sintagma **heuretheis hos ánthropos**. Grčkoj rekciji glagola **heurískesthai** nikako ne odgovara da iza njega stoji **hos**. Da bi protumačili tu neobičnost i shvatili smisao teksta, tumači upućuju na njegovu sličnost s Dn 7,13. Riječ je o prorokovu viđenju o Sinu čovječjem: »na oblacima dolazi kao **Sin čovječji** — **kebarnaš**. Izraz je, istina, literarno donekle sličan (u Fil nema Sin!) onome iz Fil — **hos ánthropos**, ali su idejno, čini se, oprečni: dok Dn ističe božansko podrijetlo Mesijino, dotle Fil govori baš o njegovu poniženju. Kad bi aluzija bila izričitija i sigurnija, moglo bi se misliti da je izraz **skhemati heuretheis hos ánthropos** paralelan s **en morphe Theoú hypárkhon** (r. 6), a ne s **en homoíomati anthronon genómenos**, koji ga neposredno

prethodi. To nam se međutim čini i literarno i po smislu neodrživo. Ipak, ako postoji mogućnost da se **hos ánthropos** shvati kao neka aluzija na spomenuti Danielov tekst, onda bi iz toga trebalo zaključiti samo to da on nekako neodređeno i nejasno sugerira misao o Kristovoj preegzistenciji, koju Pavao ne naglašuje, jer je izvan njegova trenutačnog misaonog konteksta.

Zaključak

Saberemo li sve spomenute prisjećaje na SZ, i prisjetimo li se onoga što je u ovom tekstu ponešto jasnije od tretiranih izričaja, možemo ovako sažeti sadržaj Fil 2,6-11: Krist Isus, koji je (oduvijek, trajna) slika, lik Božji, nije se pošto-poto kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom, nego se nje lišio, ispraznio (u neku ruku sebe oplijenio) i postao jednak, nalik, Sluzi, koji je — kao i Izajin Sluga Jahvin — sebe ponizio, ali ga je zato Bog **preuzvisio** (ili: uzvisio nadasve), više dakle nego Slugu Jahvina (u Iz nema **hypér**).

Evo konačno prijevoda u kojemu sam nastojao uvažiti ove opaske (masnim slovima su istaknuti citati SZ-a: Iz 52, 13 i dr.; 53,7; 45, 23):

- 6 Krist Isus, (premda) trajni lik Božji,
nije se kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom,
- 7 nego sam sebe »opljeni«
uzevši lik **sluge**,
postavši ljudima sličan:
obličjem čovjeku nalik,
- 8 **ponizi** sam sebe,
poslušán **do smrti**,
smrti na križu.
- 9 **Zato** ga Bog **preuzvisi**
i darova mu Ime,
Ime nad svakim imenom,
- 10 da se na Ime Isusovo (zbog svega što nam ono znači)
prigne svako koljeno
nebesnika, zemnikâ i podzemnikâ,
- 11 **te svaki jezik ispovjedi**:
»Isus Krist je Gospodin!« —
na slavu Boga Oca.